

är en läsoplevelse som kräver öppenhet och tankeverksamhet, men som är mödan väl värd.

Elise Nilsson
TK, Lund

Moshe Halbertal, *On Sacrifice* (Princeton/Oxford: Princeton University Press, 2012) 116 sid.

Offer och offerande är väsentliga begrepp för såväl en religiös som etisk och politisk diskurs. I sin förhållandevis korta, men oerhört innehållsrika bok *On Sacrifice* lyckas judaistik- och filosofiprofessorn, Moshe Halbertal (MH) djupgående analysera begreppet offer och dess förståelse först i religiös och senare i sekulär kontext. Analysen tar sikte på offer som handling och dess konsekvenser både för dem som utför offret och för övriga samhället.

Bokens två delar tydliggör MHs uppdelning mellan den religiösa innebörden av att offra *till* och den mer generella, sekulära förståelsen av att offra *för*. I religiös kontext av att offra *till*, utgör själva offret en form av gåva i en hierarkisk kontext och relation mellan givare (oftast människor) och mottagare (oftast en gedom). Därigenom finns också risken för ett avvissande ständigt närvarande, en rädsla som ligger till grund för ritualiserandet av själva offerhandlingen. Avsikten med denna typ av offer, som framförallt återfinns i en religiös kontext och finns representerad i hebreiska bibeln, rabbiniska och grekisk-romerska texter, är att etablera någon form av solidaritets- eller kärleksband som går utöver logiken hos det marknadsmässiga utbytet av tjänster. Som exempel tar MH bl a Abrahams villighet att offra Isak där skillnaden mellan offer till Gud och mellanmänniskliga gåvor görs tydlig. Berättelsens upplösning i offerandet av en bagge istället för Isak leder MH in på en mer generell diskussion om hur offer kan tjäna som symbolisk ersättning för människor. Denna form av ersättningslogik kräver att offret är oskyldigt för att kunna ta på sig människornas synder och straff. Den hebreiska termen för offer, *korban*, utvidgas härmed från att enbart inkludera offer som en gåva (*sacrifice*) till att också beskriva brottoffret (*victim*), en språklig utvidgning som sammanfaller med framväxten av den kristna traditionen och synen på Jesu död på korset både som ett oskyldigt brottsoffer och som den ultimata, försonande offergåvan.

En avgörande händelse i den judiska förståelsen av *korban* var förstörelsen av Jerusalems tempel år 70 som kom att sätta punkt för de judiska offerriterna. Rabbinnerna utvecklade då alternativa vägar att hantera den i offertanken inneboende rädslan för avvissande, såsom välgörenhet, bön och lidande. Upphörandet av djuroffer i templet främjade också förståelsen av martyrskap som en form av offer med mer direkta, om än paradoxala, paralleller till det förra. Det religiösa martyrskapet fungerade, enligt MH, också som en avgö-

rande länk till en ny förståelse av begreppet *korban*, från att offra *till* till att offra *för* eftersom denna andra och senare form av förståelse av offer inte handlar om överförandet av en gåva *till* någon, utan om att offra något av sig själv *för* någon/något annans skull/för ett högre mål.

Den andra delen av boken ägnas därför åt att utforska idén om att offra *för* och de möjliga faror som medföljer dess tillämpning. Själva förståelsen av offer för återfinns först i senare källor samt i sociala och politiska snarare än i religiösa kontexter. Förutsättningen för denna form av offer och för ett moraliskt liv, menar MH, är självtranscendens, dvs. förmågan att frigöra sig från egenintresse. Däremot är det inte oproblemiskt. Det är lätt att anta att all självupppoffring är ädel. Men självtranscendens har stundom också en koppling till våld, inte minst i krigssammanhang, en koppling som etableras genom en farlig men alltför vanlig omkastning av påståenden: eftersom det är ett kännetecken för det som är gott att det förtjänar offer, måste även motsatsen vara sann, dvs. att offer automatiskt gör någonting gott. Detta, menar MH, leder till ett moraliskt självbedrägeri som i vissa situationer kan medföra att detta missriktade självupppoffrande leder till långt större och värre brott än de begångna av rent och skärt egenintresse. Självupppoffrande utgör sålunda en potentiell fara om det nyttjas fel. Det kan användas för att uppnå det gemensamma goda, men också för att rättfärdiga brott och korrumpera samhället.

I diskussionen rörande självupppoffrandets positiva och negativa dimensioner nämns också tidigare generationers uppoffringar och vilka förpliktelser de medför gentemot framtida släktled. MH frågar sig också vilken typ av självupppoffring som med all rätt kan krävas av en medborgare – en fråga med förmodligen många och divergerande svar.

Den som är intresserad av den fortsatta relevansen av antika begrepp, idéer och ritualer i modernt liv och tankemönster borde finna glädje i denna bok. MH lyckas med konststycket att på ytterst få sidor inrymma en stor rikedom av idéer och tankespår och *On Sacrifice* utgör på så vis en relativt lättillgänglig, bred och utförlig grund och utgångspunkt för vidare diskussion rörande offerrelaterad terminologi och problemområden inom såväl en politisk och ekonomisk som en religiös diskurs.

Med sina två tydligt avgränsade delar kan boken dock upplevas som inte så språkligt homogen som man kanske kan önska. Den första delen kan vara svår för icketeologer eller ej bevandrade i midrashgenren att ta till sig utan närmare grundkunskaper. Del två, däremot, tilltalar förmodligen en betydligt bredare läsekrets. Den kompakta framställningen kräver koncentration och tankemässig bearbetning av de många filosofiska och moraliska spörsmål som behandlas. För egen del väcks många ytterligare frågor rörande maktspel, maktbalans, över- och underordning i teori

och praktik. Jag stäms till eftertanke över hur till synes liknande moraliska överväganden och argument kan ha så totalt olika bakomliggande agendor och hur viktig såväl den egna som gemensamma reflektionen av motiven bakom våra handlingar är. I tider av ekonomiska kriser, miljökatastrofer, krig, flykting- och biståndspolitik har diskussionen av offer en tydlig såväl politisk som medmänskligt social relevans vid sidan av begreppets religiösa konnotationer inom t.ex. judendom och kristendom.

Anna Nohlert
TK, Uppsala

Rolf Christoffersson, *Med tre röster och tusende bilder. Om den samiska trumman* (Uppsala: Uppsala universitet, 2010) 373 sid.

Den samiske trommen – ofte kalt runeboomme – er temaet for Rolf Christofferssons bok *Med tre röster och tusende bilder*. Trommen er myteomspunnet og har trolig vært det helt fra den tida den var i bruk i det samiske samfunnet. Christoffersson har skrevet ei grundig og interessant bok, med mange interessante analyser og diskusjoner. Som religionsviter savner jeg imidlertid et tydeligere religionsteoretisk fundament.

Den foreliggende boka er levert inn som doktoravhandling i religionshistorie ved Universitetet i Uppsala. Som sådan er den skrevet tilhørende en bestemt sjanger, avhandlingen heller enn en vitenskapelig monografi. Dette preger boka, og gjør den til tider noe tung å lese. Samtidig bidrar det til en grundighet og til en gjennomgang av materiale og forskningshistorien som er av bokas fremste styrker.

Tittelen *Med tre röster och tusende bilder* refererer til trommens lyder og bilder. De tre røstene kommer fra slagene mot trommeskinnet, fra messingringer eller kjeder, og fra hengende gjenstander av ulikt materiale. De tusen bildene beskriver det enorme mangfoldet av figurer og symboler som er tegna på trommene.

Den samiske trommen er en gjenstand som har vakt stor interesse i forskning og allmennhet. Trommene var en viktig bestanddel i den førkristne samiske religionen. De er laga av tre og dyreskinn, og skinnets er påmalt en rekke symboler og mønstre. Utseendet varierer ut fra hvor trommen er brukt. I forbindelse med misjoneringen i Sápmi på 1700-tallet blei den førkristne samiske religionen for en stor del demonisert. De kristne misjonærene samla inn trommene, og sendte dem gjerne til København. Flere av misjonærene fatta interesse for trommene, og forsøkte å samle inn kunnskap om mytologien og bruken av trommene. Dette utgjør en viktig del av dagens kildematerial.

I all hovedsak var det noaidene som brukte trommene i forbindelse med ritualer. Noaidene var religiøse ledere, spåmenn og helbredere i den førkristne samiske religionen. Det er ikke uvanlig å omtale noaiden som sjaman og den førkristne samiske reli-

gionen som sjamanistisk, men det er omstridt – i all hovedsak fordi vi vet for lite om religionen til å plassere den i kategorien sjamanisme. Christoffersson er etter min mening for rask og ukritisk med å gjøre denne kategoriseringen.

Christoffersson har valgt et tema som nok er skrevet en god del om. Likevel er det slik at det begynner å bli lenge siden det blei gjort en grundig gjennomgang av materiale og forskning. Flere av de viktigste kildene kommer fra 1700- og 1800-tallets preser/forskere. Standardverket i litteraturen om den samiske trommen kommer fra den tyske forskeren Ernst Manker, som skreiv trilogien *Die lappische Zaubertrommel* (Den lappiske trolltrommen) (1938). En viktig del av Christofferssons arbeid er gjennomgangen av kildene og litteraturen. Christoffersson viser tydelig hvordan kildene referer til hverandre, samt hvordan de eldste tekstene er teologisk orienterte. For den interesserte leseren har Christoffersson skapt en oversikt over kunnskapsstatusen rundt den samiske trommen som lenge kommer til å bli referert til.

Christoffersson vier også mye plass til analysen av de trommene som i dag er kjente – enten gjennom at de ennå finnes eller at de er beskrevet i kilder og litteratur. Særlig er beskrivelsen av trommene, både av det materielle og av det symbolske aspektet, anbefalt lesning. Christoffersson viser en stor interesse for håndverket bak trommene, altså trearbeidet som har skapt trommene. Her kommer han med ny og nyttig kunnskap, og i et språk som viser den engasjerte forfatteren i arbeid.

Når det gjelder ikonografien, er boka for en stor del en kommentar til tidligere analyser og fortolkninger. Dette er naturlig, gitt kunnskapsstatusen, men bidrar ikke på samme måte til ny kunnskap. Samtidig er det befriende at Christoffersson aktivt legger opp til en fordomsfri tilnærming som han sjøl kaller avmytologisering og avteologisering. I dette ligger også et sterkere fokus på den praktiske dimensjonen ved trommene.

Et annet av Christofferssons sentrale bidrag er analysen av og diskusjonen rundt trommen som musikkinstrument og lydene til trommen som musikk. Her trekker han linjene til øvrig musikkforskning og sammenlikner med andre former for rituell lydproduksjon. Konklusjonen er en klar støtte til joik og tromming som musikk, og til trommen som musikkinstrument.

Like vellykka er ikke den mer teoretiske og komparative diskusjonen rundt religion og religiøse ritualer og begreper. Dette er en avhandling i religionshistorie, noe som stiller visse krav til begrepsbruk og kritisk forståelse av fenomener. Når Christoffersson skriver om det hellige, og lar Rudolf Ottos og Nathan Söderbloms forståelse av hva det hellige er, er det mildt sagt underlig som religionshistorisk rammeverk. Begrepet ”hellig” og bruken av begrepet har vært gjenstand for solid kritikk de siste tiårene. Denne diskusjonen gjenfinnes ikke hos Christoffersson.